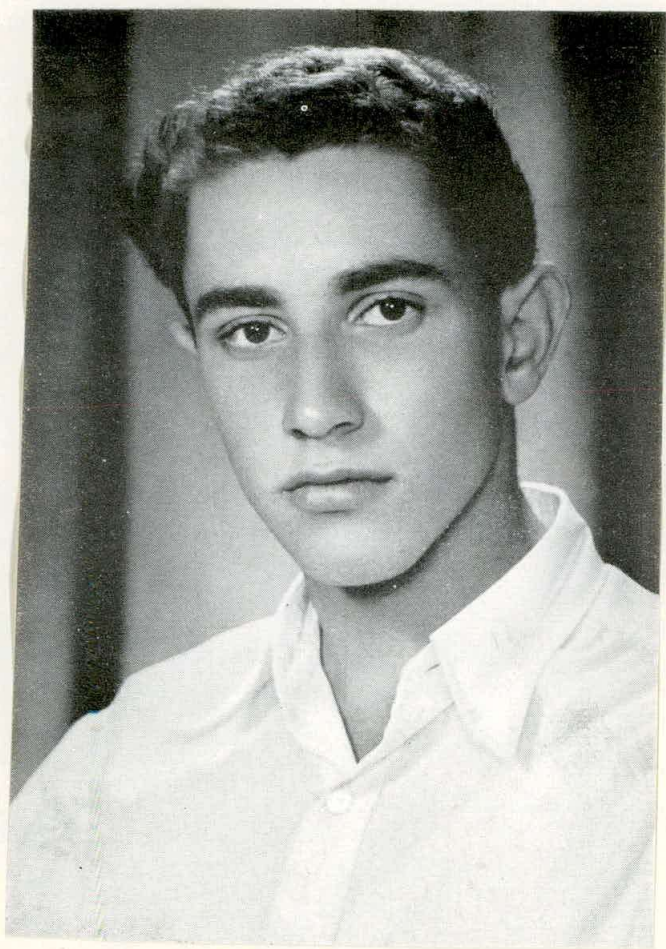

לצביקה

ל'י באב תרצ"ז — י"א בתמוז תשט"ז

מחיק המשעולים צדינו יחזר
מבט אלם וחס של צמד אשונים,
והדממה תצנח בין חשך ובין אור
ומנגינה תרעיד בגל האבנים.

ובדומיה גדולה נביטה ונזכר
את שיר העלומים אשר פתאם נקטע ...
כנרת בתכלתה המית חיים תשור,
ולקהה, יקר תשית בעלטה.

ובדומיה גדולה נביטה ונזכר ...
וגר של נשמה ברעדה גדליקה.
מחיק המשעולים צדינו יחזר
מבט אלם וחס, מבט צינו של צביקה.

חוברת זו, המכילה אחדים מחיבוריו, שיריו וקטעים מיומנו
של צביקה, וכן רשימות זכרון של אנשים אשר היו קרובים
אליו, מהווה רק נסיון להעלות את דמותו של צביקה. לא זאת
שהמסגרת מצומצמת, אלא שאין המילים הכתובות יכולות
להעלות את דמותו של נער סוער ויוצר זה על הנייר.
בקריאת חוברת זו נזכור, כל אחד בתוכי תוכו, אותו, את
חברנו צביקה.

פרקי יומן ומכתבים.

11.1.54

הימים — ימיה הראשונים של שנת 1954. לא בכדי לקחתי עטי בידי והתחלתי לשפוך מילי על הכתב. נדמה לי שהתחילה תקופה חדשה בחיי. אך לראשונה אתאר בקצרה מה קרה במשך השנה האחרונה.

את הספורט לא נטשתי. להיפך: הנני עובד ככתב יחיד של השבועון "ספורט לעם" בירושלים, ונדמה לי כי הנני אחד הכתבים הטובים שלהם על אף גילי הצעיר ביחס. במשך השנה האחרונה נטלתי חלק בתחרויות רבות בריצה והגעתי להשגים רציניים ביותר, וכרגע נמנה אני על צמרת הרצים בישראל (לנוער כמובן).

השתתפתי במירוץ העצמאות. היתה זו חוויה גדולה לכש-עצמה. בכדורסל נמניתי על קבוצת "דרור", אף היא אלופת "הפועל" לילדים, אולם מחוסר זמן נטשתי. לפני זמן קצר השתתפתי במירוץ התבור לנוער והגעתי השלישי מתוך 97 רצים. תמונתי פורסמה בעיתונים וצויין שהייתי צעיר מהראשונים וכו'...

השנה נבחרתי לתפקידים רבים בבית-הספר. אולם עתה מתכוון אני להתפטר מכולם עקב כניסתי לתנועת הצופים. מאורע שעוד אעמוד עליו בהמשך דברי.

נבחרתי לוועד הכיתה ברוב קולות מכריע (27 מתוך 33). נבחרתי לראשות מועצת התלמידים וכן לראשות ועדת הספורט. כמו כן ארגנתי את נשף חנוכה של כל תלמידי הגימנסיה. מאורע שהצליח במאה אחוז. השתתפתי בהצגה באותו נשף והצלחתי מאוד גם בתפקיד זה.

ועתה, למאורע שחושב אני כי הוא מכריע ביותר בחיי. הצטרפתי לשורות חטיבת "הכרמל" של צופי "מצדה". נשאלת השאלה: מה הביא אותי להצטרף לצופים? שיקולי היו רבים אך לבסוף עשיתי את הצעד והאחרון ונכנסתי. ברצוני לצאת להגשמה ולכן — שתי אפשרויות לפני: להיכנס ל"התנועה

המאוחדת" או ל"הצופים". הבדל עקרוני אינו קיים בין שתי תנועות אלה. אולם מבחינת החברה קשור אני יותר לצופים ולכן עשיתי מה שעשיתי. אני מאוד מרוצה מצעדי זה ומתכוון לפעול בכל יכולתי למען חברת "הכרמל", מאחר שאתם מתעתד אני לחיות את כל חיי. (על כל פנים זוהי החלטתי ברגע זה). מתענין אני עתה בעיקר במוסיקה קלסית, בתיאטרון ובספורט.

5.6.55

ללא כל ספק מתארעת בימים אלה נקודת מפנה מכריעה, אולי המכריעה ביותר שהיתה לי עד כה בחיי (מלבד לידתי). בעוד שעות ספורות, כ־150 שעות, אצא את כתלי בית־הספר לבלי שוב. אותן 12 שנים שעברו עלי בבנין "הגמנסיה העברית" הגיעו לידי סיום. אומר את האמת: קשה לי מאוד להביע את רגשותי על הנייר. אסתפק בעובדה שלא יכולתי לשכב בשלום על מיטתי וקמתי בעיצומו של לילה לכתוב מילים אלה. קשה לי לתאר את חיי בעתיד, כשמסביבי לא ישבו אותם 30 חברים שבה נקשרתי אליהם מבלי דעת. חברים אלה, שלא הייתי מרגיש בחסרונם. בשנים האחרונות, כשיצאתי לחופ־שות ואף התחופשות הממושכות ביותר, ידעתי תמיד כי בתום התופש אתראה אתם שוב ואחסה לרגע בו אפרד מהם שנית כדי לצאת לחופש. לא עלתה על לבי המחשבה כי ביום מן הימים עלול אני לגעות בבכי כתינוק של בית רבו למראה ספסלי הכיתה העזובים. ומי יודע, זה עלול לקרות... אין לי כל רצון לעלות חזרה על משכבי, ועל כן אעלה את הגיגי על הנייר, למען היזכר בהם ביום מן הימים בעתיד הרחוק.

משמציץ אני בדפי יומני, מתבררות 2 נקודות מסוימות, שהיוו את צירי חיי, ועליהם סבבה כל הווייתי. לכאורה, כל הקורא את היומן יתאר לעצמו כי הספורט, הריצה, היא תעודת חיי בעבר, ולא היא. לבטי בדבר עתידי בחיים היו ונשארו ציר איתן סביבו מתגלגלים חיי. נדמה לי כי הגעתי לכלל החלטה בדבר יציאתי לקיבוץ. מבחינה אידיאולוגית נוטה אני לדרך חיים צודקת זו, ברגע זה איני רואה מניעים מכריעים שיעכ־בוני מכך. אולם חששותי רבים מבחינה אחת: הסטטיסטיקה הפשוטה אומרת כי 10% מכלל היוצאים להכשרה מחזיקים

מעמד ונשארים במשק, ואילו כל השאר מסתננים העירה. מי יערוב לי כי לא אהיה בין ה-90%? הלא בין אלה ישנם בחורים רבים שאינם גופלים ממני במאום! התשובה אחת: היאבקות. ולהיאבק יודע אני.

בעוד שבועיים נערכים אנו לקרב של "מלחמת שתיים-עשרה השנים", וגדמה לי כי אעברה בהצלחה, אם כי אני מקווה לגדולות לאחר הבטלה של השנים האחרונות.

14.1.56

ובכן סיימנו בע"ה את הסידרה שהיא אגב סידרת אימון הכיתה ולא "סידרת שדה". לסיכום הסידרה, דבר שאשתדל לעשותו בקיצור האפשרי, אפשר לומר כי הגורמים הבולטים ביותר בסידרה היו הבוץ, הגשם וההרים. הבוץ — משום שרביץ בכל מקום. לשם הובילנו רגלינו, אם באוהל ואם מחוצה לו. ההליכה אל האימונים ובאימונים היתה קשה ביותר מאחר שכל צעד קדימה הסתיים בהחלקה אחורנית. הבוץ דבק לא רק בנעלינו אלא גם בשמיכות שהיו רטובות למדי. הגשם לא פסק אף יום אחד, והיה יום שירד אפילו ברד רציני. והדבר האחרון — ההרים...

ביום ד' שעבר יצאנו למסע די ארוך. הגענו בלילה למקום החניה. בקילומטרים האחרונים ממש ירד עלינו גשם זלעפות. כמובן שלהקים את האוהלים על "מצע" גשם היה די עליו, אך על הרטיבות באוהל פנימה התגברנו בעזרת "מזרון" מצמחים. ביום ה' בבוקר התחלנו באימונים (שהיו מלווים באש חיה, דבר שהוסיף אוירה יותר קרבית)...

אני מוכרח לומר שמכתב או חבילה המגיעים לסידרה שקו-לים כנגד 3 — 2 מכתבים רגילים. ובאמת מכתבה של דליה היה "בדיוק במקום".

הסיסמה: עוד 10 ימים וגמרנו!...

**

ובכן "תודה רבה". המכתב שלך, כאמור, הגיע ישר לסידרה והיה מעודד בתוכנו. באמת מה יכול להיות חלומי הנכסף של חייל בסידרה אם לא לשכב במיטה חמה ולהאזין לתקליטים וביחוד איזה תקליטים! היצירות והאלה הן האהובות עלי וביחוד

„ארבע עונות השנה“ של ויוולדי, כך שהופשתי ודאי תהיה
נעימה אם כי אינני יודע עדיין אם אקבל „רבע שנתית“.

**

האון 5.56

השבוע נשלחו מכאן ביכורי הענבים לשוק הישראלי. נדמה
לי שהאוטו הראשון עמוס ענבים בארץ יצא מהמשק והשיג אף
את משקי עמק הירדן. הענבים הורדו בשבת בבוקר ע"י כל
אנשי המשק. כמו כן נשלחו מהמשק המון עגבניות וחצילים.
משלוח 6 טון בננות, עופות ועוד. גם אנחנו שלחנו שני משלוחי
דגים והמשלוח הבא יהיה בשבוע הבא. עם משלוח אחד נסעתי
גם אני. המשלוח היה מיועד לחיפה.

אני ממשיך בלימודים, שהם מענינים למדי. עד כה טרם
דיברתי עם ועדת חברה על אפשרותי לקבל כסף שלא מן
הגרעין (מאחר שאיני רוצה שלימודי יתנהלו על חשבון הגר-
עין). אני חושב שיאפשרו לי זאת מאחר שאין סיבה שלא
יאפשרו לי ללמוד תקלות.

המשורר והחברה

מאז ומתמיד ניטש ויכוח סוער אודות הבעיה : האם המשורר חייב להיות ברמה גבוהה מן החברה ? יש הסוברים כי על-מנת להבין את המשורר — על החברה להתרומם מרמתה ולהגיע אליו. לעומת זאת יש הטוענים, כי המשורר מאבד את הקשר עם ההמונים ברגע שיצירתו מתרוממת מיכולת הבנתם, ולכן אין כל ערך ליצירתו, כי היא לא תשפיע כל עיקר על העם.

אין הדברים אמורים לגבי משורר גרידא אלא לגבי כל אמן ואמן. השאלה המנסרת ברומו של עולם האמנות ואינה נותנת מנוח לאמנים היא : האם הצייר, הפסל, המשורר והקומפוזיטור חייבים ליצור יצירה שתעלה ברמתה על יכולת ההבנה של החברה (במושג חברה כולל אני גם את ההמונים שרמתם האינטלקטואלית היא בינונית). או שעל האמנים „לרדת“ אל העם, ליצור אמנות שתהיה ברמת ההבנה של ההמון, וע"י כך יהיו הקשר בין האמן והחברה והשפעת האמן על החברה אמיתיים וחזקים יותר ?

האמנות מבטאת את רוחו של האדם. רגשותיו, מאוייו ולב-טיו משתקפים באמנות, בין שהיא מוסיקה, ציור, פיסול או שירה. המשורר ככל אמן אחר, רוצה להגיע לידי הבעת רוחו, הבעת רגשותיו והתלבטויותיו בשירתו. מובן שלא כל משורר יכול להגיע ביצירתו לידי הבעה מלאה או אף חלקית של רוחו — הדבר תלוי ביכולתו האמנותית.

לדעתי, כל אמן ומשורר בכלל חייב לשרת את הטוב והיפה, את האציל והנעלה שבעולמנו. אין הכוונה לכך שהאמן חייב לשאוב את מקורות יצירתו רק מן הטוב. להיפך, על האמן מוטלת החובה לתאר את הרע והמכוער בתבל בכל נוולותו. גם בתיאורים אלו משרת האמן את הטוב והיפה, כי מתאר הינו את המכוער על מנת לתקנו ולעשותו יפה יותר. סופר ראליסטיקן, המתאר חיים עכורים בפרברי עוני, הינו לפעמים אמן גדול ביותר, במידה שהוא מתאר ומספר בצורה שתביא לידי סלידה מן המכוער, ורצון לתיקון.

כאן מגיע אני לנקודה חשובה נוספת, והיא: המגמתיות באמנות. באם טענתי שהאמנות חייבת לשרת את היופי, הרי כאילו טענתי שהאמנות חייבת להיות מגמתית, ואמנם כן. לדעתי, יצירה המשקפת את רוחו של המשורר, אך מזנכת את האדם לשחיתות המידות ולירידה מוסרית, אינה יצירה אמנותית.

אך אם טוענים אנו כי האמנות היא האמצעי המשקף את רוחו של האדם, את נפשו ורגשותיו, נשאלת השאלה המכרעת: האם יכול האדם לסחור ברגשותיו, האם יכול האדם להציג את נפשו, ערומה ומעורטלת, בפני עם ועדה? ושוב — שני צדדים למטבע. יש אומרים כי האמן באשר הוא אמן חייב להתייחד עם רגשותיו, ולכן חייב הוא להתייחד גם עם יצירתו, ליהנות מעמל כפיו מבלי לשתף בזאת אחרים. אך לעומת זאת קיימת דעה מנוגדת: "האמן חייב לשתף את החברה בחייתו, חייב להציג בפני החברה את האידאליים הנעלים ושהציב לעצמו, וע"י כך יגרום במישרין להעלאת רמת החברה. נדמה לי כי לא אטעה אם אומר שהדעה האחרונה היא הנכונה. אין האמן רשאי להיות נחבא אל הכלים ולשמור את חוויותיו ורעיונותיו לעצמו, עליו לפתוח את סגור לבו בפני הציבור, לשתף את הציבור בחוויותיו ולהעלות את רמתו. זוהי מהות המשורר.

... לאחר שהסברתי נקודות שונות הנוגעות לאמנות בכלל ולשירה בפרט, הרי יקל עלי לחזור ולהסביר את מהות הויכוח העיקרי שהזכרתי במבוא: "האם צריך האמן להתעלות מעל ההמון וע"י כך לגרום להעלאת רמתו, או על האמן לרדת אל ההמונים כדי ליצור קשר הדוק עימם?".

לדעתי אין לפסוק בשאלה עדינה זו לכאן או לכאן. אין כוונתי שיש לנהוג בשאלה זו דרך של פשרה ולומר: "שביל זהב", כלומר שעל האמן לא לרדת אל ההמון ולא להתעלות מעליו, אלא לנהוג דרך של פשרה של "בין זה לבין זה".

לדעתי על האמן להיות מעל העם, מעל ההמון, כי רק ע"י כך יעלה את רמת ההמון. באם לא יצליח האמן להתעלות מעל החברה, הרי שלא יצליח לשפר את דרכיה, ולפי הנקודה שהעלתי קודם לכן על מגמתיות האמנות, שוב אין אמנותו נכללת בהזקת אמנות.

כנגד זה איני חושב שעל המשורר (או האמן מסוג אחר) לאבד את הקשר הבל ינותק עם העם. גשאלת השאלה: כיצד יוכל האמן גם להתעלות מעל החברה וגם לשמור על הקשר בינו לבינה? התשובה לכך הינה: "דרך האמנות".

דרכה של האמנות — היא דרכו של האמן היחיד — צריכה לעבור שלבים מסויימים, כלומר: בשלב הראשון על האמן להיות בדרגה מסויימת מעל העם, אך דרגה זו חייבת להיות בגובה מועט בלבד מעל ההמון. לאחר מכן, כשהחברה מבינה את לב המשורר, חייב הוא שוב לעלות, וכך, בשלבים שלבים, על המשורר — האמן להגיע לדרגה גבוהה ביותר, ואיתו — העם. רק בדרך זו יכול האמן להעלות אליו את החברה.

אין ספק שדעות אלו, שהבעתי בחיבורי היו רצויות מאוד אילו היו מתגשמות. אולם, ברור שהמציאות טופחת ברוב המקרים על פני תאוריה זו. האמנות — אם כי הינה אמצעי נעלה להבעת רוח האדם — אינה משפיעה במידה מספקת על החברה: רבים הם בני האדם אשר אין להם כל גישה אל האמנות, כי בעיות היומיום שלהם אינן משאירות כל פתח להתעלות מעל המציאות. כמו כן, הקשר בין האמן ובין החברה רופף בדרך כלל, כי נפשו של האמן אינה כנפשו בני דורו. האמן נעלה הוא מבני הדור ועל כן אין הם מבינים אותו. בדרך כלל מבין האדם רק את האמנים שיצרו בדורות הקודמים. אך גם בזה ניחא! כיון שאמנים אלו, יש בכח יצירותיהם להשפיע על החברה אפילו אם אין הם חיים באותו דור.

... ולבסוף מביע אני את תקוותי, כי האמנות תגביר את השפעתה על בני הדור ותיתן מכוחה לשפור רוחו ושל בן האדם, דבר החשוב כל כך בתקופה נבוכה זו שאנו חיים בה.

אַהבתי ערבי השבת

אַהבתי ערבי השבת המפכים לאשם
עת יקר הסמה ימוג אל הגג שמגוד.
אַהבתי ראות ה'קנה הנרה הסמה
בשחק נצבת.

אַהבתי אותו צרפלי המליט את הנרף בקנסי
מכסה וכובש שצל שצל ברחוב הסואן.
עת תשקט קל העיר וגר יפוז בסלון
וידעך וידם.

אַהבתי רצי חלונות הממקר, מאירים,
וסורג הנרף האסרם בנחשתים
לשמרם וקנהדיל בין קדש לבין חול
המנוחה — נאמל הפנים.

אַהבתי אותם את כלם, עת ברחוב השקט יטילו,
אשת חיק לימינם ותזר נהרה בעינים,
כי עמל השבוע ממר במנוחה מרגיעה,
וספוק שבועתים.

אַהבתי הערב הנצח המטהר את הנרף האמר,
עת יצאו לחוצות נצרים ונערות שנים שנים...
וילוש הערב לצחה: "אַהבתיך"
וישקו שפתים.

ואתכם מה אהבתי, רצי, בפנה מאירה מתקבצו
ושמחתם בשמחת השבת, ושתייתם בד הגיל עד תמו,
ושורתם חלומכם הנפוף על כבוש ומרידה
על לוח לבכם קשימו.

הרהורים ברכבת

מהם מני שחור הפתח
ומטאב משמנים,
יפלט לו הפתח ברכו בין צורים
מני קרת סואבת, עלי הפסים,
לבקצה צמקה, רחבה ומטהרת.
ינחיל ניכף קומתו
יתפתל בין סלעי מגורים
וירקק ארסו, העשן, עליהם;
עד גיע מאוס ומנהם
אל בינות שבילים, ירקם
יכפו ראשם בקצתה
מצפירת האימים.

ואני — בתוכו.
בקרונות האפר הרוגנים
בקצצם סד-גננית,
וריקם בים כרד, מתוכם יצלה
אבקו של אויר הערשת.

ורגשות מונרים יצלו על לבי:
הן תכסוף הקרונית לעלות על הנזיר
לטפח על עלי שבילים,
לספג לחלוחית אגלי טל,
העף את פרחי הסביון לקר רום
הטבע עצמה אל הכר.

אך לשוא, כי ברכה מישירה על פסים
לא תט לא אן ולא אנה,
בק תציף המבט ותכסוף, ותשא בעצמה
הלאה הלאה.

אתפלל רק אחת: מי יתן
לא היה גורלי בגורל הקרונות.
מי יתן ואוכל הנחם מבדלי הפסים.
מבדליו של הנדה, מבדלו של אור הנחם.
אל פרים מוריקים בנעורים
השמע, התבולל אל תוכם.

מברואר 1935

צבי דרואן נפל על משמרתו. הודעה קצרה ובלתי ברורה. צבי איננו עוד, נסתם הגולל... היתה מופיעה מסגרת שחורה בעיתון, היתה נפלטת אנחה על קרבן צעיר חדש. ואם גם היה ברור לכול שחשך עולמה של המשפחה השכולה, היו עוברים לסדר היום, כי היה זה לא מקרה ראשון ולא אחרון על מזבח המולדת...

ואם הזדעזעה הארץ כולה, הרי זה בגלל האסון הכפול והמחריד, כי כאשר נודע לאב שבנו נפצע, צנח, נפל ולא הוסיף קום...

עוד יסופר הרבה על האב, על ד"ר אברהם דרואן, על עבודתו הציונית-חלוצית ברוסיה ועל דרך חייו בארץ ע"י חבריו לתנועה ובשדה הרפואה.

ואני — לבן, שגדל לעיני ובמחיצת ילדי והיה להם כאח, שורות מספר אקדישה.

האב התחיל ולא גמר, הבן גמר וטרם התחיל... צביקה — כך קראנו לו במשפחה — איך זה קרה שהגורל כה התאכזר לנו ושם קץ לחייך התוססים ואתה טרם גמרת את תשע-עשר אביבך...

קיייתי שאתה פעם תספר לילדיך בלגלוג כלשהו ואולי בחיוך סלחני על "דודתך" הפחדנית שתמיד רעדה לך, ומרוב אהבה ומסירות כמו לילדיה היא ירדה לחייך ורצתה לכפות עליך משמעת.

ואתה את החופש אהבת וסלדה נפשך מרסן ומגבול... משנות חייך המוקדמות שמרתי את צעדיך צביקה, אני זוכרת אותך, את הילד הרך, יושב במשך שעות בפינה על המרפסת הפונה לרחוב יפו הסואן ומסתכל בגלגלים המתנועעים. ספגת לתוכך קצב ותנועה, "חיים", והתנועה הבלתי נפסקת ברחוב יפו הלמה את מרצך כי רב הוא ואת שמחת החיים שבך...

אני זוכרת אותך בתור ילד יפה, צנום וער ובעל נפש עדינה ודקה הנפגעת מכל הערה, רציני ושובב כאחד. אתה נמשך אחרי ה"פאפא", הדור נוח (הדר' פולונסקי) ומשחק אתו ב"שח"

כגדול. ובהיגמר המשחק, מפזר את הכלים במחי יד אחת בכל החדר; מתרגז הדוד וסולח לשובב, לחביב בילדים. אהבת את המרחב, צביקה, ובדמיונה אתה יוצר אותו אפילו בד' אמותיו של הבית. הפרוזדור — הוא הכביש ואתה רוכב לארכו ולרחבו על הקורקינט ועל האופנים, העיקר להיות בתנועה... הספה, היא החוף ואתה קופץ הימה — על השטיח — ועושה "סלטות", אתה משחק בכדור רגל, ה"פינג-פונג", אתה הופך עולמות... האמא האוהבת סולחת, האבא המבין לנפש הילד אינו גוער, לא מצרים את צעידך, נותנים לך לעשות את העולה על דעתך. הבית מלא אותך, צביקה, הצעצועים פזורים, אתה קורא ומסביבך ערמות ספרים ועיתונים.

מקטנותך אתה נמשך אחרי מוסיקה וכשאתה בבית לא יסגר הרדיו אף לרגע...

הנה אני רואה אותך עם כינורך ביד, מגנן ופניך מלאי רגש והבעה לקול צליליך אתה...

תקצר כאן היריעה מלמנות את כל התמונות בהן אראה את צביקה הילד.

בגיל 10 בערך צביקה מתחיל להימשך אחרי ספורט, אינו פוסח על שום התחרות ובגיל 12 הינהו הכתב של "ספורט לעם". ביחוד קרובה ללבו הריצה. הוא משתתף בתחרויות מקומיות וארציות ולא פעם זוכה בפרסים הצעיר ברצים. רצת כצבי, צביקה, רצת לקראת הסיום של חיך הקצרים, המלאים... כזה היה צביקה הילד...

לא ארך הזמן והילד הצנום היה לנער חסון וזקוף קומה. מלא הומור ועליונות היה, שופע מרץ, הרוח החיה בתנועת הנוער, בה התחבב על כל חבריו. אך סיים התלמיד המוכשר את חוק לימודיו בבית-הספר התיכון ויצא בשמחה לנח"ל לשרת את המולדת. צבי שש לקראת הצבא, כי היה חייל בנפשו במשך כל חייו הקצרים.

בקיבוץ האון מצא צביקה פורקן למרצו ולהתלהבותו, התמסר לדיג וכל תפקיד מילא בנאמנות. הוא חלם על משק מגל, בו למד חדוות יצירה מהי, בתור ביתו לעתיד.

מלא תוכניות היה הנער. הגורל האכזרי שיבש את תכניותיו. ולפתע פתאם נפסק פתיל חייו התוססים...

נפלת צביקה והרימון שהרגך, פילח את לבו של אביך
שאהבך עד... מות, ושבר לעולמים את לב אמך ואחותך וכל
המשפחה השכולה.

צביקה איננו עוד... אין תנחומים...

תמוז תשט"ז

שנה תמימה עברה מהיום הנמחר ההוא, בו נפל צביקה
יקירנו — צביקה ברה"לב ועשיר-הנפש, השופע חן-עלומים
והומור, הנער התוסס והרציני כאחד, המוכן לכל משימה במו-
לדת — הוא ניצב כמו חי לנגד עיני ואני תוששת לאבד את
האשליה ולחזור לודאות האיומה...

דמותו מרחפת לעיני תמיד, בבית וברחוב ובכל אשר אפנה
ואלך... ילד קטן המובל בידי אמו; ילדים עליונים משתו-
בים ברחוב; תלמיד עם ילקוט ביד; נער חוזר מטיול עם תרמיל
על הגב; עלם בחולצה לבנה עם חיוך ביישני לקראת פגישה
ראשונה; חבר קיבוץ הולך בתלם; דייג צעיר פורש מכמורת;
שומר עומד על משמרתו; חייל שש לקרב; סטודנט צעיר מרחיב
את הדעת — ודמותו של צביקה עולה: "כזה היה", "כך יכול
להיות גם הוא"... אראהו ביום ספורט, בכינוסי נוער תוסס,
בימי "צעידה" וביום "העצמאות".

כל מאורע מזכיר אותו.

עונת הים החלה — וצביקה את הים כה אהב...

קבוצת ספורטאים מחו"ל הגיעה — וצביקה אחרי הספורט
כה נמשך...

להקת הנח"ל שיר חדש השמיעה — וצביקה היה "זמר"
כולו...

והחיים נמשכים ומלאים חוויות, שצביקה לא זכה ליהנות
מהן, והוא את החיים כה אהב...

ובמדינה המתחדשת כה הרבה משימות, שצביקה לא זכה
לקחת חלק בהן...

כה צעיר היה הנער, כה עליו וכה יקר...

עברה שנה ועדיין קשה להשלים, שהוא הלך ולא חזר...

חנה שטיינברג.

תמוז תשי"ז

„צביקה איננו“... קולה של אמי הדהד במוחי וכמו בחלום חזרה בדמיוני השיחה הטלפונית האיומה ביותר, שהייתי עד לה בחיי...

קולו של אבי נחנק בדמעות, כאשר שאל את השאלה ההגיונית, אשר הרגש התריע נגדה: מתי ההלוויה?

המילה הזאת הדרה לראשי כסכין. הלוויה — מילה זו, היא שהחדירה להכרתי את האסון. יותר לא חשבתי מאום ולא זכרתי מאום. בתת הכרתי צצה האפשרות של טעות, של סילוף העובדות דרך הטלפון, אולם ההגיון ה„אכזרי“ פיזר עד מהרה את האשליה הזאת.

בלבי ידעתי שיותר לא אראה את בן-דודי היקר, במוחי תפשתי שווהי אבדה שאין להחזירה. אולם הרגש, והוא הרבה יותר עמוק מהשכל, לא יכול לתפוש זאת. האפשר להאמין לאסון כזה? האם אפשר להאמין שאותו בן-דוד חביב, שלמעשה היה לי כאח, אשר גדל אתי והיה בן-משפחה קרוב כל כך, האם אפשר להאמין שצביקה לא ישוב עוד...

עיתים נדמה לי שווהי אחת ההלצות הרבות של צביקה. כן, היה לו חוש הומור נפלא. לרגע צפה לנגד עיני דמותו של צביקה ועיתים תופשת את מקומה — דמותו של אברהם, והן עולות כנגדי צוחקות ומחייכות כי חוש ההומור שלהם היה חלק מישותם.

צביקה, היית תמיד שובב ופזיז ונדמה לי, שהינך מלגלג על ה„המולה“ הזו; ואתה אברהם, נדמה לי ועוד רגע ותקנטר אותנו — „המתאבלים המסכנים“ — כמו בימים עברו. כה אהבתם להתלוצץ על המשפחה, הוי, המשפחה הזאת לא תתלו-צץ יותר וההומור הבריא שלכם לא יישמע יותר...

קשה לי עתה להעלות זכרונות אלה, כי ככל שרבים הם יותר וקרובים ללבי, כן כואב יותר; וכל זכרון, אפילו אם נעים הוא, מהול עתה בעצב ומרירות...

עתה אני רואה לפני „מסגרות שחורות“ והן כה מציאותיות... מה הזדעזעתי בראותי מודעות אבל אלו כשלשמות יקירנו מצורפת התוספת „ז'ל“.

דגיל הייתי לראות את שמותיכם בדפוס אך ורק בעתונים.
כאשר צביקה היה מראה לי בשובבות את דברי אביו — ד"ר
א. דרויאן, או את הכתבות, בהן היה מופיע שמו הוא, שם
הספורטאי הירושלמי הצעיר, כמנצח בתחרויות ריצה.

לא הייתי בהלוויה מעודי, ועתה ליוויתי בפעם אחת את
דודי היקר ואת בן-דודי החביב בדרכם האחרונה. מה גדול
הכאב, אב ובן מובלים לקבורה ביום אחד, אסון כפול ומכופל
זה! למעלה מתפישתי.

זכור לי במיוחד רגע אחד מהפרשה העגומה שעברה עלי
בזמן ההלוויה.

והרחוב מלא בהמונו, הקרובים והמכרים של יקירנו וכולם
מצפים לבוא הארון של צביקה היקר.

המכונית הצבאית מגיעה, חבריו לנישק יושבים במשמר
כבוד, כשכידוני רוביהם נוצצים בקרני השמש. הזדעזעתי כליל,
עיני התערפלו בדמעות ובתוך הערפל הזה נראתה לי המכונית
הנושאת את ארונו לא כמכונה, אלא כצביקה עצמו חי רץ
בשובבות, כשחיוך על שפתיו...

אולם תמונה זו לא ארכה, מיד חזרה המציאות האיזומה
וראיתי את המכונה עוברת על ידי אט, אט, כשבארון הקר נשא
גופו של צביקה היקר אל הר הרצל...

עמירם שטיינברג

הכרתיו בהיותו בן 16 בפעולת השרות במעברת תלפיות. כעשרות צופים אחרים בירושלים בימים ההם התחיל לצאת גם הוא אחת לשבוע בשעות אחר הצהרים למעברת תלפיות ללמד עולים עברית, חשבון וידיעת הארץ, ולעשות למען קירוב לבבות. אולם הנער צבי התבלט מהר במסירותו ובאחריותו, וכל עולה שלימדו התקשר אליו מהר. כעבור זמן מה לא הסתפק במילוי חובתו הצופית ביציאה אחת לשבוע, ולעתים קרובות הופיע מחוץ לתורו, ומה הפתיע אותי צבי, כשבא אלי באחד הימים ואמר לי: "בימים הקרובים אוכל לצאת גם בשעות הבוקר. האם ישנה איזו פעולה בשבילי במעברה גם בשעות הבוקר?" הבאתי לשורת הפחים הקיצונית במעברה, ששם היה לנו פחון למודים נוסף, ואמרתי לו: "יש לנו כאן לומדים ולומדות, ובעיקר נשים הרוצות ללמוד ושלא הגיעו עדיין אלינו, כי אין הן יכולות ללמוד בערב". וכל בוקר, שצבי היה פנוי מלמודים, הלך לפחונים וגייס גם חברים וחברות לפעולה זו.

לשיא הגיע ביולי 1954. נתבקשתי לארגן פעולה דומה בר-חובות. מעברת תלפיות היתה עדיין מלאה עולים, והפעולה בבית התרבות בתלפיות היתה קשה ומיגעת. רבים מכל הגילים באו ללמוד והצפיפות היתה מרובה. הרעש היה גדול מבפנים ומבחוץ. ילדים, ישראו את אמהותיהם או סבותיהם מחזיקות עפרון זו הפעם הראשונה בחייהן, מועבדות עבודת פרך כדי לחרוט את שמן, הצטופפו ברעש ליד החלונות או התפרצו לבית התרבות. בריונים בני 16—17 היו מפריעים ללא הרף מבחוץ ומבפנים. ואף חלק מהלומדים, שהיו לפני זמן מה אנאלפבתיים ולא היו רגילים לכל מסגרת ציבורית ולכל סדר, תבעו בקולות את שלהם, וכל אחד בא בדרישותיו המיוחדות. ולא קל היה להשתלט על כל אלה ולהשליט שם אורה לימודית.

בתנאים אלה לא טוב היה להפסיק את הפעולה אפילו ליום ואף בחופשת הקיץ. אולם עלי לנסוע לרחובות. פניתי לצבי דרויאן, בן ה-17: "רכנו אתה מחר את המתנדבים, צא אתם למעברה ונהל את הפעולה בבית התרבות". קיבל עליי צבי

את התפקיד ואמר: "אעשה במיטב יכולתי". ביום 1 ביולי 1954 היה הדבר. נסעתי לרחובות. בערב נודע לי שהיו באותו יום יריות בירושלים. חרדתי למצב הענינים בירושלים. והנה למחרת אני מגיע הביתה ומוצא רשימה מפורטת, מוכנה על ידי צבי דרויאן, רשימת כל הלומדים שהיו, רשימת המתנדבים, תוכן הלימודים והערות מהערות שונות. ראיתי שיש על מי לסמוך.

והנה מסרתי לו לשבוע שלם את התפקיד לרכז את הפעולה במעברת תלפיות ונסעתי שוב לרחובות. בשובי לירושלים מצאתי שוב רשימות מפורטות של צבי, כתובות בטוב טעם, מלאות הערות מאליפות. ונתברר לי שלא רק שהחזיר לי את הפקדון שלם, אלא שידע גם לקלוט לומדים חדשים ולרכוש מיד את אמונם. ובשובי לבית התרבות לאחר הפסקה מצאתיו מלא על גדותיו. הרגשתי שצבי השתלט על הענינים עם חומר אנושי כזה לפעמים יותר טוב משמסוגלים לעשות זאת אנשים מבוגרים. אולי צדקה אמו באמרה: "הרגיש צבי שמוקצבים לו חיים קצרים, התבגר מהר ועשה הכל על צד היותר טוב".

בכל פעם שפגש אותי שאל להתפתחות הפעולה, מה שמח לשמוע שנוספה לנו נקודה חדשה, השתדל להכיר אותה מקרוב. ומה הצטער בהיותו בכיתה השמינית באמרו לי: "לצערי הרב לא אוכל השנה לצאת אתך, כי עלי ללמוד קצת גם בעצמי".

לכל אדם ניתן שם. לא תמיד מתמוג השם עם תכונותיו של בעל השם. אולם במקרה זה היה המיזוג שלם. בהגיע אלי הידי-עה המדהימה על נפילתו, נתקשרה מיד עם הפסוק "הצבי ישראל על במותיך חלל".

יעקב מימון

בצער על צבי

יש הסכמה בין בני-אדם אשר אין עימה כלום ויש אי-הסכמה שהיא הרת-עתיד וגדושת ברכה. כמעט לא היתה דרך מדרכי ודעה מדעותי שצבי הסכים להן. הקפדתי כמורה והש-קפתי כאדם לא נראו לו כלל. ואף אני לא רציתי להסכים לנער המחוספס, הגועש והטהור הזה; ביקשתי לכוונו, לרסנו — ולא עלה בידי.

דורנו זה הריהו במדה רבה דור של ויתור על חינוך. מתוך יראת-כבוד בפני גודל הקרבתו של הנוער ומתוך רגש אין-אונים בפני עקשנותו הקשה כאדמת הארץ הזאת מוותר דור ההורים והמורים לא פעם על חובתו מיד הגורל, לגדור ולהגדיר לדרבן ולרסן, להטביע ולהשפיע. ואני לא רציתי לוותר לו לצבי, כי כדאי נראה לי המאבק עמו.

בכל נימי לבו האמין בערך העליון של חיי קולקטיב ושל ההתישבות העובדת, ואישיותו לא ידעה פער בין אמונתו ובין פעלו.

מעולם ועד עולם נטושה המערכה בין דור המבוגר ובין הדור המתבגר, ובמאבק זה מתחשל הצעיר ומנוצח דור "הז-קנים". במחיר נצחון זה עולה הנוער על בימת החיים ובעד מלוי תפקידו משלם הדור המבוגר בחייו. לא טבעי הוא מותו של צבי דרויאן ז"ל, גדול עד אין-שאת הכאב ונחמה אין.

ש. קריגר

קל היה לספר ולדבר על צביקה החי, אך כה קשה לדבר על צביקה המת — משום שצביקה עודנו חי בתוכנו. משום שכל אותן חוויות שלנו הקשורות בצביקה — טריות הן... זוכרת אני את צביקה מן הכתות והנמוכות של ביה"ס העממי. היה בין ה"רוכבים" אצלנו. לא היתה ועדה שלא ישב בה, לא היתה מסיבה שלא השתתף בה ולא היתה הצגה שלא שיחק הוא את אחד התפקידים הראשיים.

עוד בזמן האחרון, כשיושבים היינו לעתים על כוס קפה, נוהג היה לצטט לפנינו בהומור ובטעם חלקים שלמים מתוך אותן הצגות שאנו כבר כמעט שכחנו. נעים היה לשמעו מעלה זכרונות ילדות ותעלולי בית-הספר וכדומה. שנים לא ראיתי את צביקה, וכשפגשתיו שוב, כשהתאחדנו לשכבה עירונית, היכרתיו מחדש כמות שהיה. היה בו מיוזג יפה של תכונות: קלות דעת מזה ורצינות מזה, אינדיבידואליסטן ואיש החברה כאחד.

נודמן לי לשוחח עימו שיחות של ממש. ולא פעם אחת שמעתי מפיו חלק מהשקפות עולמו, הלכי רוח משלו וכו'. מוכרחה אני לציין, כי אחד הקווים העיקריים בדמותו היה יושר לב וכנות: כל דבריו היו כנים, כל מה שאמר נבע מן הלב. עז היה רצונו ללמוד. לאחרונה עוסק היה בלימוד החקלאות מתוך ספרים שונים.

יחסו של צביקה לעבודה — אף זה פרק בפני עצמו. הוא אהב את העבודה ואף פעם לא ראה בה מעמסה ונטל. מתוך רצון היה עובד, ללא ליאות ובחריצות יתר. קשור היה לעבודתו בבריכות הדגים והיה עובד שם גם בשבתות ובשעות של אחר העבודה — אם רק ראה צורך בכך.

אדם רב-גוני היה צביקה. מתעניין היה בשטחים רבים מבלי שהתענינותו בשטח אחד תפגום בשטח אחר. אהב מוסיקה היה ואף ניגן בכינור, עסק גם בספורט והצטיין בענפיו השונים. צביקה היה פיקח וחביב על הכול. רבים היו ידידיו. בכל מקום קנה לו ידידים — ואף כאן בתוכנו היה ידידם של כולם. קשה להשלים עם העובדה שאחד שהיה שייך לנו, אחד מאתנו — שוב לא נראנו בינינו...

יעל

צביקה נהרג... כחלום בלהות נשמעה ידיעה אכזרית זו באותה שעת לילה מאוחרת. השכל לא יכל היה לתפוס את משמעותה של אמת מרה זו. הן זה עתה החל נער ער ותוסס זה את חייו, והנה הוא כבר איננו, הייתכן? עברה שנה, צביקה נלקח מאתנו, אך רוחו ונפשו נשארו עמנו. לא יתכן היה שניזכר בחוויה כלשהי משנות בית-הספר והצופים אשר צביקה לא היה שותף לה.

ממכינה א' בבית הספר למדנו יחד. עברנו תקופות ארוכות של ידידות וחוככים. דמותו ואופיו של צביקה נחרתו עמוק במוחי ואולי משום שמויחד ושונה מכל השאר היה. הוא תמיד שאף להשגים רבים וגדולים יותר. זוכר אני כיצד היינו תמהים על דרך חייו של צביקה. קשה היה להבין איך יכול הוא להספיק לעסוק בכל כך הרבה דברים בצורה יסודית. כבר מגיל צעיר נבחר לוועדים השונים בבית הספר ובכיתה, הוא עסק בספורט בהצלחה ויותר מאוחר היה כתב של עיתון ספורט, צביקה למד לנגן על כינור ואקורדיון והשתתף באופן פעיל בחוג הדרמטי בבית הספר. הנה עולה לפני דמותו כאשר שיחק במסיבת חנוכה בתפקיד הורדוס. צביקה השובב ושופע ההומור גילם בצורה נפלאה את דמותו של הורדוס התקיף. הוא אהב לבקר הרבה בהצגות ובסרטים ולהשתתף בטיולים שונים, והוריו לא מנעו כל זאת ממנו. בגלל העיסוקים הרבים והשונים שהם צביקה זמן רב מחוץ לבית, אך אם יחשוב מישהו כי דבר זה הרחיקו מהבית ומההורים הרי שיטעה. תמיד דאג למשפחה והיה מסור להוריו ולאחותו. ידידות עמוקה ואהבת אמת שררה ביניהם. ומציאות יפה זו הפכה לאכזרית בלקחה מאתנו את האב והבן כאחד. ידידים רבים היו לו לצביקה, בזאת עזרו לו רבות הוריו אשר ביתם היה פתוח בפני כל וכל אחד הרגיש בו כאלו נמצא הוא בביתו.

צביקה התבגר יותר והחל לעצב את אופיו. הוא היה תקיף בדעותיו אך ניתן היה לשכנעו. בשביעית הצטרף לחברתנו בצופים. לא ככל שאר הנערים אשר מסגרת חברתית זו שימשה

להם המשך ישיר של ימי הילדות. צביקה הצטרף אלינו מתוך מחשבה ורצון לנסות להגשים את הדרך אליה מכון הנער בתנועות כיום. הגענו לשנת ההכשרה בהאון. ההתלבטויות והפקפוקים היו רבים אך הוא לא הסתירם, התייעץ והתווכח, ניסה לשכנע ולהשתכנע. גם כאן בעבודה התגלה צביקה במסירותו הרבה וברצונו העז להעמיק חקר. בעבודתו הקשה בבריכות הדגים משעות מוקדמות של טרם שחר ועד שעות הערב המאוחרות לא הסתפק, ספרות מקצועית בשטח עבודתו ובחקר לאות בכלל שימשה לו כחומר עיוני, כל דבר שעשה עשה באופן יסודי. צביקה אף פעם לא התאונן, תמיד היה עליז ושופע הומור, ומקור עידוד לרבים.

מטרת חייו באותה תקופה היתה להקים את ביתו במגל אך הגורל האכזר מנע זאת ממנו.

צביקה נלקח מאתנו ואתו הלך גם אביו. יהיה זכרם שמור עימנו לעד.

גדעון

**

חלפה שנה מאז הלך מעמנו.

... שוב נתקבצנו הנה קרובים ורעים, מדריכים וידידים, להעלות את דמותו. דמותו של זה שהלך.

איש איש מעלה מנבכי זכרונות — תמונות, רישומים ומאור-
רעות שנטל בם חלק — צביקה. רבות רבות יש לספר, כי
רבים הזכרונות לאין ספור ודמותו כה צלולה ובהירה.

שניים הם סוגי בני האדם בתבל — אלה החיים על פני
משטח חייהם שלהם בלבד, אשר בואם חרישי וצאתם אף הוא
בשקט ובכל חייהם אין הם פוגעים באיש ומעטים הפוגעים בם.
לעומתם האחרים המשאירים רישומם כל אימת שהם מופיעים,
הכל יודעים אותם והם יודעים הכל. חפצים הם להשיג גם את
הנעלה מהשגתם וכל חייהם אינם אלא מאבק, מרד וחלומות.
צביקה נמנה היה על אלה האחרונים.

מעולם לא נכח היה במקום כלשהו מבלי שהכל הרגישו
בכך. הופעתו היתה תמיד מלווה ברעש, מרץ ותסיסה. רצה
לדעת הכל, רצה ולא ויתר. לדברים שאהב הקדיש את כל
לבבו.

אכן התענינותו חבקה עולם ומלואו, ורבים היו השטחים
אליהם התמסר ואותם אהב. כה רבים ורב גוניים, עד שנדמה
היה לך, כי אדם אחד לא יוכל להקיפם, אך צביקה — רצה
ויכול.

בתחילה היתה זו ההתמסרותו הנלהבת לספורט, לכשהתבגר
החל בעסקנות בביה"ס ולאחר מכן, בהצטרפו לתנועה, הקדיש
את רוב זמנו לגרעין ולהכשרה. עד כאן היה צביקה הנער,
והנה גדל בן-יום והיה לאדם. לא עוד ילד תוסס ומלא מרץ
של ביה"ס התיכון, אלא אדם שמצא את דרכו, איש העבודה.

זכורה לי יפה שיחה אחת עם צביקה, אולי אף אחת האחר-
נות. עת סיפר הוא לי על עבודתו בענף הדיג בהאון. זוכרת
אני אותה התלהבות ללא מעצור ואותו שטף של חדות, שליוו
את דבריו עת סיפר הוא כיצד מנסה הינו ללמוד ולהשתלם

בשיטות יעול במדע גידול הדגים, ואני — לא יכולתי שלא לחייך למראה נער נלהב זה, ושאלתי את עצמי, מה ארע לו לצביקה כאן במשק שכה התקשר אליו בעבותות שכאלה. אך צביקה כעס כל כך וטען שאינני מסוגלת להבין ולהרגיש מה פירוש להתקדם בעבודה.

אכן רבים רבים הם הזכרונות שהותיר צביקה בלב כל אחד מרעיו. ורעים רבים היו לו לצבי; חברים לתנועה או לספסל הלמודים וחברים לספורט, דומני ולא היה מקום שנקלע אליו, בו לא מצא לו רעים וידידים. היה רגיל להתקרב למדריכים ולחברי משק בקיבוצים בם היינו, ולא היה בינינו גם אחד שידע את מלאכת ההתקרבות לבני אדם כמותו.

קשה להעלות רישומים מדמותו על גבי הנייר, היות וצביקה היה לדמות בלתי נתפסת, תוסס וער, רוגז או עליו אך תמיד בתנועה, תמיד על רגליו, כי מעשרה קבין של חיות — נטל הוא תשעה. וכה קשה היה להטיל בו מרות או לרסנו, כפרח בר זה הצומח ומשגשג על קרקע דשנה, והוא עולה ופורח ומלגלג כאילו על נסיונות הטיפול בו; כשיח אשר יד גנן מקצועית לא קיצרה שלוחותיו והוא שולח פארות ובדים לכל עבר, כך סתם — בקלות מהולה קמעה בכובד ראש, כזה היה תמיד.

יש לפעמים ודמותו של אדם מתרכזת בזכרון אחד בלבד שנותר לך ממנו. בזכרון פחות ערך לכאורה אך עם זאת רב חשיבות כל כך. גם לי זכור משפט אחד ששמעתי מפיו יותר מכל השאר, משפט שנאמר כך סתם בשיחה על דברים הניצבים ברומו של עולם. דיברנו על משהו שונה לחלוטין עד שלפתע, כאילו בלי כל קשר לנושא השיחה, שאלני צביקה: "קרה לך פעם שרציית מאוד לעשות משהו גדול, משהו טוב, משהו גדול באמת?...". מילים כה פשוטות לכאורה, אך דומני ולא לה שהכירו אותו מקרוב תאמרנה רבות, כי צביקה היה דווקא איש המעשה הקטן ובעבודה רגילה ומסורה מצא את אושרו. אך כל ימיו הקצרים לא חלם אלא על אותו דבר "גדול" שכה שאף לעשותו... משהו טוב, משהו גדול באמת...

וכפרה שנקטף ועודו באיבו הלך גם צביקה בטרם היתה לו
ההזדמנות לומר את דברו עד הסוף, ואנו לא נדע לעולם מהו
אותו "משהו" שעליו חלם כה רבות.

אך יש ועולה בלבבי המחשבה, כי יתכן ודוקא בעצם חייו
בהכשרה, דוקא בעבודה הפשוטה הבריאה, עבודה של מעשים
קטנים יומיומיים, ובהתמדה הרבה והעיקשת, פסע הוא לבדו
הישר לקראת אותה מטרה שאיש זולתו לא ידעם עוד לעולם...
כן, רישומים, קטעי שיחות וזכרונות... זכרונות עד אין
ספור. ושוב נקבצים כאן הנה קרובים וידידים, רעים ומדריכים,
להעלות את דמותו, דמותו של זה שהלך ואיננו עוד עימנו; אך
דמותו זו, כה צלולה ובהירה מתיצבת למולנו, עד כי נדמה לך
לעיתים, כי הנה עוד תשוב ותאמר את דברה — כאז, כה בהירה
וצלולה היא בקרבנו — דמותו של צביקה.

רונה

הוצא לאור עלידי חבריו

נדפס בישראל
דפוס אמנות, ירושלים